

ПРОЛОГ

2034 рік.

Весь світ лежить у руїнах. Людство майже цілковито знищене. Радіація робить напівзруйновані міста непридатними для життя. А за їхніми межами, подекують, починаються безмежні випалені пустелі і нетрі мутованих лісів. Але ніхто не знає напевно, що там. Цивілізація згасає. Пам'ять про колишню велич людини обростає небилицями і перетворюється в легенди. Відколи останній літак відірвався від землі, минуло більше двадцяти років. З'їдені іржею залізничні колії ведуть у нікуди. Будови століття, так і не доведені до кінця, перетворилися на руїни. Радіоефір порожній, і зв'язківці чують тільки сумовите завивання, в мільйонний раз налаштовуючись на частоти, на яких раніше інформували Нью-Йорк, Париж, Токіо і Буенос-Айрес.

Минуло всього двадцять років, відколи *це* сталося. Але людина більше не господар Землі. Створіння, народжені радіацією, пристосовані до нового світу значно краще за неї. Епоха людини дійшла кінця.

Тих, хто відмовляється в це вірити, обмаль — всього кілька десятків тисяч. Вони не знають, врятувався хтось іще чи вони — останні люди на планеті. Вони живуть у Московському метро — найбільшому з колись побудованих протиатомних бомбосховищ. В останньому притулку людства.

Всі вони опинилися в метро *того* дня, і це врятувало їм життя. Герметичні засуви захищають їх від

радіації та чудовиськ із поверхні, зношені фільтри очищають воду і повітря. Змайстровані умільцями динамо-машини виробляють електрику, на підземних фермах вирощують печериці та свиней.

Центральна система управління розпалася вже давно, і станції перетворилися в карликові держави. Люди на них гуртуються навколо ідей, релігій чи просто фільтрів для води.

Це світ без завтрашнього дня. У ньому нема місця мріям, планам, надіям. Почуття тут поступаються місцем інстинктам, головний із яких — вижити. Вжити за будь-яку ціну.

Передісторію подій, описаних у цій книжці, читайте в романі «Метро 2033».

Розділ 1

ОБОРОНА СЕВАСТОПОЛЬСЬКОЇ

Вони не повернулися ні у вівторок, ні в середу, ні навіть у четвер, обумовлений як крайній термін. Перший блокпост чергував цілодобово, і якби дозорні почули хоч відлуння закликів про допомогу, помітили блідий відблиск променя на вологих темних стінах тунелю, вперед, до Нахімовського проспекту був би негайно висланий ударний загін.

Напруження наростало з кожною годиною. Найкращі бійці, чудово екіпіровані і спеціально підготовлені саме для таких завдань, не змикали очей ні на секунду. Колода карт, за якою убивали час від тривоги до тривоги, вже другу добу припадала пилом в шухляді стола у вартівні. Звична балаканина змінилася тихими стурбованими розмовами, ті — важким мовчанням: кожен сподівався першим почути відлуння кроків каравану, що повертається. Надто вже багато чого від нього залежало.

Севастопольська була перетворена її жителями, кожен з яких — від п'ятирічного хлопчика до порослого мохом старого — умів поводитися зі зброєю, в неприступний бастион. Наїжачена кулеметними гніздами, шипами колючого дроту, навіть звареними з рейок протитанковими їжаками, ця станція-фортеця — здавалося би, абсолютно невразлива, — могла впасти будь-якої хвилини.

Її ахіллесовою п'ятою була постійна нестача боеприпасів.

Зіткнувшись з тим, що доводилося щодня витримувати мешканцям Севастопольської, жителі будь-якої іншої станції напевно і не подумали б її боронити, втікши звідти, як щури із затоплюваного тунелю. Навіть могутня Ганза — союз станцій Кільцевої лінії, — підрахувавши всі витрати, навряд чи зважилась би кинути необхідні сили на захист Севастопольської. Так, її стратегічне значення було велике, але все ж для такої забави шкода й світла світити.

Електроенергія справді дуже дорого коштувала. Достатньо дорого, щоби севастопольці, які побудували одну з найбільших гідроелектростанцій у метро, на прибутки від її постачання Ганзі ящиками замовляли боеприпаси і все-таки зоставались із зиском. Однак багатьом із них доводилося розплачуватися не тільки патронами, а й своїми покаліченими, обірваними життями.

Грунтові води, благословення і прокляття Севастопольської, обтікали її з усіх боків, немовби води Стіксу вутлу барку Харона. Вони обертали лопаті десятків водяних млинів, споруджених місцевими самоучками в тунелях, гротах, підземних руслах — усюди, куди могли дістатися інженерно-розвідувальні групи, даючи світло і тепло самій станції і ще добрій третині Кільця.

Вони ж невпинно підточували опори, роз'їдали цемент спайок, заколисуюче дзюрчали зовсім близько за стінами головного залу, намагаючись приспати пильність мешканців. Насамкінець не дозволяли підірвати зайві, невикористовувані перегони, звідки на Севастопольську невпинно, немовби нескінченна отруйна багатоніжка, що заповзає у м'ясорізку, рухалися орди жахітних створінь.

Жителі станції, команда цього примарного фрегата, що мчить Пеклом, були навечно приречені шукати і латати все нові пробоїни, тому що їхній корабель давно почав протікати, але причалу, де він міг би знайти спокій, просто не існувало.

І одночасно вони повинні були відбиваати атаку за атакою чудовиськ, що йшли на абордаж з Чертанівської і Нахімовського проспекту... повзли з вентиляційних шахт, просочувалися разом із каламутними стрімкими струмками крізь каналізаційні стоки, проривалися з південних тунелів.

Здавалося, весь світ заповзвся проти севастопольців, не шкодуючи жодних зусиль для того, щоби стерти їхній притулок із карти метро. А вони до останнього чіплялися за свою станцію, ніби, крім неї, у них нічого у Всесвіті не залишалося.

Але якими б майстерними не були місцеві інженери, яких досвідчених і безжальних бійців не виховала би Севастопольська, вони не могли вберегти своє житло без патронів, без ламп для прожекторів, без антибіотиків і бинтів. Так, станція виробляла електрику, і Ганза була готова платити за неї добру ціну, але у Кільця були й інші постачальники, і власні джерела, а севастопольці без підживлення ззовні навряд чи протрималися би навіть місяць. А найстрашніше було залишитися без боєприпасів.

Добре стережені каравани йшли до Серпуховської щотижня, щоби на відкритий у ганзейских купців кредит закупити все необхідне і, не затримуючись ні на годину, відправитися додому. І поки оберталася Земля, поки текли підземні річки і трималися зведені метробудівниками склепіння, лад не повинен був змінюватися.

Але цього разу караван затримувався. Затримувався неприпустимо довго, так що вже ставало зрозуміло: трапилося щось жахливе, непередбачене, від

чого не зуміли захистити ні загартовані в боях важкоозброєні конвоїри, ні роками налагоджувані відносини з керівництвом Ганзи.

І ще б нічого, якби діяв зв'язок. Однак з прокладеним до Кільця телефонним кабелем щось трапилося, зв'язок урвався ще в понеділок, а відправлена на пошуки зламу бригада повернулася ні з чим.

* * *

Лампа під широким зеленим абажуром звисала зовсім низько над круглим столом, висвітлюючи пожовклі аркуші паперу з намальованими олівцем графіками і діаграмами. Лампочка була слабка, ват сорок, але не тому що доводилося економити електрику, а тому що господар кабінету не любив яскраве світло. Попільничка, переповнена недопалками поганих місцевих самокруток, сочилася їдким сизим димом, що збирався під низькою стелею кімнати в ліниві в'язкі клуби.

Начальник станції потер лоб і, піднявши руку, подивився єдиним оком на циферблат — вп'яте за останні пів години. Потім хруснув пальцями і важко підвівся.

— Треба вирішувати. Відтягувати далі нема сенсу.

Міцний старий у плямистому бушлаті і потертому блакитному береті, котрий сидів за столом навпроти, відкрив було рот, але закашлявся і замахав рукою, розганяючи дим. Потім, невдоволено скривившись, відгукнувся:

— Ну, давай я тобі ще раз повторю, Володимире Івановичу: з південного напрямку ми нікого зняти не можемо. Блокпости під таким натиском, що ледве тримаються. За останній тиждень там троє поранених, один важкий — і це незважаючи на укріплення. Послабити південь я тобі не дам. Туди ж іще постійно потрібні і дві трійки розвідників — патрулювати шахти і міжлінійники. Ну, а північ — крім тих бійців

із зустрічальної бригади, вільних нема, вибачайте. Шукай, де хочеш.

— Ти командир периметра, ти і шукай, — огризнувся начальник. — А я своїми справами займатимусь. Але через годину група вже має вийти. Ти зрозумій, ми з тобою різними категоріями мислимо. Не можна ж вирішувати тільки нагальні завдання! А якщо там щось серйозне?

— А я гадаю, Володимире Івановичу, ти гарячкуєш. Калібру 5.45 в арсеналі два цинки невідкриваних, на півтора тижня точно вистачить. І в мене вдома під подушкою знайдеться ще, — старий посміхнувся, оголюючи міцні жовті зуби, — ящик точно нашкрябаю. Біда не в патронах, а в людях.

— Давай краще я тобі скажу, в чому біда. Через два тижні, якщо не налагодити постачання, доведеться перекривати гермозатвори в південних тунелях, тому що без боєприпасів ми їх не втримаємо. Значить, не зможемо оглядати і ремонтувати дві третини наших млинів. Ще через тиждень вони почнуть виходити з ладу. Перебої з електрикою в Ганзі нікого не потішать. У кращому разі вони стануть шукати інших постачальників. У гіршому... Та що там електрика?! Тунелі порожні вже п'ять днів майже, жодної людини! А якщо там обвал? А якщо прорив? Якщо ми відрізані тепер?

— Облиш! Силові кабелі в нормі. Циферки на лічильниках бігають, струм іде, Ганза споживає. Був би обвал, ти б одразу дізнався. Навіть якщо, припустімо, диверсія — нам би не телефон обрізали, а дроти наші. А щодо тунелів — хто сюди піде? До нас і в кращі часи ніхто не заходив. Чого один Нахімовський проспект вартує... Одинаку там не прорватися, а чужі торговці до нас уже не лізуть. Ну і бандити, ясна річ, чули, недарма ж ми щоразу одного живим відпускали. Я кажу, не панікуй.

— Добре тобі розмірковувати, — пробурчав Володимир Іванович, піднімаючи пов'язку над порожньою очницею і витираючи з чола піт.

— Трійку дам. Поки більше не можна, правда, — уже м'якше сказав старий. — І годі курити. Знаєш же, що і мені цим дихати не можна, і сам труїшся! Давай краще чаю, чи що...

— Це завжди з радістю, — начальник потер руки. — Істомін біля апарата, — буркнув він у телефонну слухавку, — чаю мені і полковнику.

— І чергового офіцера виклич, — попросив командир периметра, знімаючи з голови берет. — Я розпоряджуся щодо трійки.

Чай в Істоміна був завжди свій, з ВДНГ — особливого, добірного сорту. Мало хто міг собі таке дозволити — доправлений з іншого краю метро, тричі обкладений ганзейськими митами, улюблений чай начальника станції ставав таким дорогим, що він і сам не потурав би своїм слабкостям, якби не старі зв'язки на Добринінській. З кимось він там колись разом воював, і з тих пір раз на місяць командир каравану, що повертався від Ганзи, неодмінно привозив із собою яскравий згорток, по який Істомін завжди приходив особисто.

Рік тому з чаєм цим почалися перебої. До Севастопольської долетіли тривожні чутки про нову, страшну загрозу, яка нависла над ВДНГ, а може, і над усією оранжевою гілкою: з поверхні туди спускалися невідомі і небачені раніше мутанти, котрі, якщо вірити чуткам, уміли читати думки, були майже невидимі і до того ж практично незнищимі. Подейкували, що станція впала, і Ганза, побоюючись вторгнення, підірвала тунелі за Проспектом миру. Ціни на чай злетіли, потім він зовсім було зник, і Істомін уже не на жарт стривожився. Однак через кілька тижнів пристрасті вгамувалися, і каравани, що поверталися на Севастопольську

з патронами і лампами, знову повезли і знаменитий запашний чай. А що могло бути важливіше?

Наливаючи командирі відвар у порцелянову чашку зі сколеною місцями золотою облямівкою і вдихаючи ароматну пару, Істомін від задоволення навіть заплющив на мить око. Після націдив і собі, важко сів на стілець і задзвенів срібною ложечкою, розмішуючи таблетку сахарину.

Обидва мовчали, і з пів хвилини це меланхолійне подзенькування було єдиним звуком, що лунав у затягнутому тютюновим димом напівтемному кабінеті. А потім його перекрив, майже потрапляючи в такт, надсадний дзвін на гвалт, що летів із тунелів.

— Тривога!

Командир периметра з неймовірною для своїх років стрімкістю зірвався з місця і вискочив із кімнати. Десь удалині ляснув одинокий рушничний постріл, потім його підхопили автомати — один, другий, третій, по платформі загуркотіли ковани солдатські чоботи, і вже десь здалеку долинув гучний полковницький бас, що розкидав накази.

Істомін теж було потягнувся до лискучого міліцейського автомата, що висів у шафі, але за мить схопився за поперек, зойкнув, махнув рукою, повернувся за стіл і присьорбнув чаю. Навпроти нього диміла, остигаючи, покинута полковником чашка і валявся забутий похапцем блакитний берет. Начальник станції скорчив йому гримасу і стиха засперечався із приспішеним командиром, повертаючись до колишніх тем з новими аргументами, про які не здогадався згадати під час пересварки.

* * *

На Севастопольській часто похмуро жартували про те, чому сусідня Чертановська так називалася. Хоча млини електростанцій були розкидані далеко в тунелях між двома станціями, ніхто і не думав про те, щоби

для зручності зайняти й освоїти порожню Чертановську, як була приєднана до цього суміжна Каховська. Інженерні групи, які під прикриттям підбиралися до неї для встановлення й огляду дальніх генераторів, не зважувалися наближатися до платформи ближче ніж на сто метрів. Йдучи у такий похід, майже всі, крім найзапекліших безбожників, крадькома хрестилися, а деякі про всяк випадок навіть прощалися з сім'ями.

Станція мала недобру славу, і в цьому переконувався кожен, хто підходив до неї хоча би на пів кілометра. Важкі ударні загони, які севастопольці через незнання направляли раніше на Чертановську, ще сподіваючись розширити свою територію, поверталися пошарпаними, переполовиненими, але частіше не поверталися зовсім. Бували у бувальцях бійці, перелякані до гикавки, до заслинених підборідь, були не в змозі впоратися із дрижаками, навіть сидючи так близько до багаття, що починав тліти одяг. Вони заледве згадували те, що їм довелося пережити, і ніколи їхні спогади не були схожі один на одного.

Вважалося, що десь за Чертановською бічні відгалуження від основних тунелів пірнали вниз, вплітаючись у грандіозний лабіринт природних печер, які, за чутками, аж кишіли всілякою нечистю. Це місце на станції умовно називали «Воротами» — умовно, тому що ніхто з живих мешканців Севастопольської його ніколи не бачив. Щоправда, відомий був випадок, коли ще на початку освоєння лінії самі Ворота начебто виявила велика група розвідників, яка пододала Чертановську. Група несла з собою передавач — щось на подобу проводового телефона. За допомогою цього телефона зв'язківець і повідомив на Севастопольську, що розвідники стоять біля входу у неширокий коридор, що тягнеться майже вертикально вниз. Більше він нічого передати не встиг, але ще кілька хвилин, поки не порвався кабель, командування Севастопольської,

яке скупчилося навколо переговорного пристрою, слухало, як один за другим обриваються нестямні, сповнені жаху і нелюдського болю крики бійців розвідгрупи. Стріляти ніхто з них навіть не намагався, немовби кожному з гинучих було зрозуміло, що звичайна зброя не спроможна захистити їх. Останнім замовк командир групи, найманець-головоріз із Китай-Города, який збирав колекцію мізинців своїх ворогів. Він, мабуть, перебував на певній відстані від випущеної радистом слухавки, тому розібрати, що він говорив, було непросто; але, прислухавшись до його передсмертних схлипувань, начальник станції розчув молитву — просту, наївну, з тих, яких віруючі батьки вчать маленьких дітей.

Після цього випадку всі спроби пробитися за Чертановську були полишені; збиралися навіть покинути Севастопольську і відходити до Ганзи. Однак проклята станція, схоже, була тим самим прикордонним стовпом, який відміряв у метро межі людських володінь. Створіння, котрі проникали за нього, дуже дошкуляли мешканцям Севастопольської, але їх хоча би було можна вбити, і за грамотно організованої оборони ці напади відбивалися відносно легко і майже безкровно — поки вистачало боеприпасів.

Зрідка до блокпостів підповзали такі чудовиська, зупинити яких вдавалося тільки за допомогою розривних куль і пасток з високовольтними розрядами. Але найчастіше дозорцям усе ж доводилося мати справу з тваринами не настільки страшними, хоч і вкрай небезпечними. Звали їх тут якимось по-гоголівськи домашньо: упирами.

— Он ще один! Зверху, в третій трубі! Прожектор, що зірвався зі стельового кріплення, смикано, наче шибеник, теліпався на одному проводі, поливаючи жорстким білим світлом простір перед блокпостом, — то вихоплював зачасні в тінях покручені

постаті скрадливих мутантів, то знову ховав їх у мороці, то зазирав, осліплюючи, в очі дозорцям. Навколо гуляли, стискаючись і відразу ж пружинячи, перехняблюючись, кривляючись, непевні тіні: люди відкидали звірині, чудовиська — людські.

Блокпост був дуже зручно розташований. Тунелі в цьому місці сходилися — незадовго до останньої війни Метробуд затіяв реконструкцію, яка так і не була доведена до кінця. На цьому вузлі севастопольці спорудили справжню маленьку фортецю: дві кулеметні точки, півтораметрової товщини укриття з мішків із піском, їжаки і шлагбауми на рейках, електричні пастки на ближніх підступах і ретельно продумана система сигналізації. Але коли мутанти йшли такою хвилиною, як того дня, здавалося — ще трохи, й оборона впаде.

Кулеметник щось нудно бубонів, пускаючи носом криваві бульбашки і здивовано розглядаючи свої мокрі багряні долоні. Повітря навколо його заклиненого «Печеніга» тремтіло від жару. Потім, хропнувши, стрілець довірливо тицьнувся обличчям у плече свого сусіда, кремезного бійця в закритому титановому шоломі, і притих. Через секунду попереду пролунав несамовитий вереск: упир атакував.

Боєць у шоломі піднявся над бруствером, відсунувши закривавленого кулеметника, котрий навалився на нього, здійняв автомат і дав довгу чергу. Огидна жилава бестія, обтягнута матово-сірою шкірою, уже метнулася вперед, розправивши вузлуваті передні лапи і планеруючи зверху вниз на натягнутих шкірних складках. Рухались упирі із геть неуявною швидкістю, не даючи загасним жодних шансів, тому чергували в цьому дозорі тільки найспритніші та вмілі.

Свинцевий бич урвав вереск, але за інерцією вже мертвий упир продовжив падіння: стокілограмова

туша глухо вдарила у бруствер, вибивши із мішків з піском хмару пилюки.

— Начебто все...

Потік тварюк, що всього кілька хвилин тому репівжив із підвішених під стелею величезних спіялих труб і здавався нескінченним, і справді вичерпався. Дозорці почали обережно вибиратися з-за укріплень.

— Ноші сюди! Лікаря! На станцію його терміново!

Здоровань, котрий убив останнього упиря, прикріпив до дула автомата штик-ніж та неквапливо подався в обхід розкиданих по зоні вогню вбитих і поранених створінь, притискаючи величезну пащеку кожного з них чоботом і завдаючи короткий, вивірений удар багнетом в око. Потім стомлено притулився спиною до мішків, відвернувся обличчям до тунелів, підняв, нарешті, забороло шолома і приклався до фляги.

Підмога зі сторони станції наспіла, коли все вже було вирішено. Добрався, важко дихаючи і проклинаючи свої болячки, і командир периметра в розстебнутому солдатському бушлаті.

— Ну ось де я йому трійку роздобуду? Від серця відірву?

— Про що ви, Денисе Михайловичу? — ледь не зазираючи командир у рот, запитав один із дозорців.

— Істомін вимагає терміново відправити трійку розвідників до Серпуховської. Хвилюється за караван. А звідки я йому ще трійку візьму? І це саме зараз...

— Про караван так нічого і не чути? — не обертаючись, поцікавився чоловік, котрий утамовував спрагу.

— Нічого, — підтвердив старий. — Але ж і часу ще не так багато минуло. Що небезпечніше, зрештою? Якщо ми південь сьогодні оголимо, через тиждень цей караван не буде кому зустрічати!

Боєць хитнув головою і замовк. Не відгукнувся він і коли командир, побурчавши ще кілька хвилин, запитав у решти дозорців, що zostалися на посту, чи не хоче

хто добровольцем увійти в ту саму трійку, яку все ж доведеться відрядити до Серпуховської, — інакше начальник станції, хай йому всячина, проїсть старому всю лисину.

Труднощів з набором охочих не виникло — багато дозорців засиділися на місці, а уявити собі щось ще небезпечніше, ніж оборона південних тунелів, їм було нелегко.

З шістьох, котрі пристали на цей похід, полковник відібрав тих, у кому, на його думку, Севастопольська на той час мала найменшу потребу. Думка виявилася вдалою, тому що з відправленої на Серпуховську трійки на станцію більше ніхто ніколи не повернувся.

* * *

Ось уже три дні з тих самих пір, як розвідники пішли на пошуки каравану, полковнику здавалося, що за спиною у нього перешіптуються, і повсюди ввижалося, що кожен зизом дивиться. Навіть найжвавіші бесіди вщухали, коли він проходив повз бесідників. І в напруженому мовчанні, що запановувало повсюди, де би він не з'являвся, йому привиджалася невисловлена вимога: пояснити і виправдатися.

Він просто робив те, що мав: забезпечував безпеку оборонного периметра Севастопольської. Він тактик, а не стратег. Коли кожен солдат на рахунку, полковник просто не має права розкидатися ними, розсилаючи на сумнівні, а то й безглузді завдання.

Три дні тому полковник був у цьому щиро переконаний. Але тепер, коли кожний переляканий, несхвальний, пройнятий сумнівом погляд шмагав його по спині, його впевненість похитнулася. Розвідгрупі, що йде упорожні, не знадобилось би і доби, щоби подолати весь шлях до Ганзи і назад — і це з урахуванням можливих боїв й очікування на кордонах незалежних полустанків. Отже...

Наказавши нікого до себе не впускати, полковник замкнувся у своїй кімнатці і забурмотів собі під ніс, всоте перебираючи варіанти того, що могло статися з торговцями і розвідкою.

Людей на Севастопольській не боялись, зрозуміло, за винятком армії Ганзи. Погана слава про станції, багаторазово перебрехані історії кількох очевидців про те, якою ціною її мешканцям дається виживання, підхоплені човниками і любителями послухати їхні байки, ширилися метро, роблячи свою справу. Швидко зметикувавши, яка від цієї репутації користь, начальство станції приклало до її зміцнення свою руку. Інформатори і караванники, мандрівники і дипломати були офіційно благословлені брехати, і чим страшніше, тим краще, про Севастопольську, і взагалі про весь відтинок лінії, що розпочинався за Серпуховською.

Розгледіти за цією димовою завісою привабливість і справжню значимість станції могли лише одиниці. Всього кілька разів за останні роки необізнані бандити намагалися силою прорватися через блокпости, проте чудово налагоджена севастопольська військова машина без найменших труднощів перемелювала розрізнені загони. Як би там не було, трійка, що пішла у розвідку, була чітко проінструктована в разі виявлення загрози не вступати з противником у зіткнення, а якомога швидше повертатися назад.

Була, звичайно, Нагорна — місце не настільки погане, як Чертановська, але все ж дуже небезпечне, зловісне. І Нахімовський проспект, заклинені верхні гермозамки якого не дозволяли повністю захистити станцію від проникнень з поверхні. Підривати виходи севастопольці не хотіли: Нахімовським «підйомом» користувалися місцеві сталкери. Поодинці через Проспект, як його звали на станції, ніхто ходити не наважувався, але не траплялося ще випадку, щоби трійка не могла дати відсіч тамтешнім створінням.

Обвал? Прорив ґрунтових вод? Диверсія? Неоголошена війна з Ганзою? Тепер він, а не Істомін, зобов'язаний був дати відповідь дружинам зниклих розвідників, котрі приходили до полковника, щоби тоскно і запитально, немовби покинуті собаки, зазирнути йому в очі, сподіваючись побачити в них обіцянку, розраду. Він повинен був усе пояснити солдатам гарнізону, котрі поки що не запитували про зайве, ще вірили в нього. Заспокоїти всіх стривожених, які гуртувалися вечорами, після роботи, біля станційного годинника, бо запам'ятали час виходу каравану.

Істомін говорив, що в останні дні у нього все частіше запитували, чому на станції приглушили освітлення, і вимагали ввімкнути лампи на колишню потужність. Але ж послаблювати напругу ніхто і не думав, світильники і так горіли на повну силу. Темрява густішала не на станції, а в людських душах, і навіть найяскравіші ртутні лампи не могли її розігнати.

Відновити телефонне повідомлення із Серпуховської так і не вдалося, і за той тиждень, що минув з дня виходу каравану, полковник, як і багато інших севастопольців, утратив дуже важливе, рідкісне для мешканців метро почуття близькості до людей.

Поки працював зв'язок, поки каравани ходили регулярно і до Ганзи було менше дня шляху, кожен із тих, хто замешкував на Севастопольській, міг піти чи залишитися, кожен знав, що всього за п'ять перегонів від їхньої станції починалося справжнє метро, цивілізація... Людство.

Так, напевно, раніше почувалися закинуті в Арктику полярники, котрі заради наукових досліджень чи високих заробітків добровільно прирікали себе на довгі місяці боротьби з холодом і самотністю. До великої землі — тисячі кілометрів, і все ж вона десь поруч, поки діє радіо, а раз на місяць над головами чути

гул моторів літака, що скидає на парашутах ящики з тушкованкою.

Але тепер крижина, на якій стояла їхня станція, відкололася, і її з кожною годиною відносило все далі — у крижану завірюху, в чорний океан, в порожнечу і безвість.

Очікування затягувалось, і невиразна стурбованість полковника за долю надісланих до Серпуховської розвідників поступово перетворювалась у похмуру впевненість: цих людей він більше ніколи не побачить. Знімати з оборонного периметра трьох нових бійців, щоби точнісінько так само жбурнути їх назустріч невідомій небезпеці, а цілком можливо — і неминучій загибелі, так і не знайшовши при цьому виходу із ситуації, він просто не міг собі дозволити. Опускати гермоворота, перекривати південні тунелі і збирати велику ударну групу йому все ж здавалося передчасним. Якби тільки хтось вирішив зараз за нього... Ухвалив рішення, який приречений виявитися хибним.

Командир периметра зітхнув, прочинив двері і, злодійкувато озирнувшись, підкликав вартового.

— Цигаркою не пригостиш? Але ця — крайня, більше мені не давай, як би не просив! І не говори нікому, гаразд?

* * *

Надя, дебела балакуча тітка в дірявій пуховій хустці і вимазаному фартусі, принесла гарячу каструлю з м'ясом й овочами, і дозорці пожвавилися. Картопля й огірки з помідорами вважалися тут найвишуканішим делікатесом: крім Севастопольської, овочами могли почастивати хіба що в кількох найкращих ресторанах Кільця чи Полісу. Проблема полягала не тільки у складних гідропонічних агрегатах, необхідних для вирощування збереженого насіння, а й у тому, що мало хто в метро міг витратити кіловати електрики, щоб урізноманітнити солдатське меню.

Навіть на стіл до начальства овочі потрапляли лише у свята, зазвичай же ними тішили тільки дітей. Істоміну довелося неабияк посперечатися з кухарями, щоби переконати їх додати вареної картоплі і по помідору до належної по непарних числах свинини — для підтримки бойового духу.

Витівка спрацювала: варто було Наді, по-бабськи незграбно скинувши з плеча автомат, підняти накривку каструлі, як зморшки на обличчях дозорців почали розгладжуватися. За такою вечерею продовжувати набридлі розмови про зниклий караван і запропащену розвідгрупу не хотілося.

— Сьогодні ось цілий день чомусь про Комсомольську згадую, — сказав, розминаючи картоплю у своїй алюмінієвій мисці, сивий дід у фуфайці з метрополітенівськими личками. — От би потрапити, подивитися... Яка там мозаїка! На мій смак, найкрасивіша станція у Москві.

— Та облиш, Гомере, мабуть, ти просто жив там, ось і любиш її до сих пір, — негайно відізався неголений товстун у вушанці. — А на Новослобідській вітражі? А на Маяковській — колони такі наче невагомі і фрески на стелі?

— Мені Площа революції завжди подобалася, — сором'язливо зізнався снайпер, тихий, серйозний, уже підстаркуватий чоловік. — Сам знаю, що дурниці, але ось усі ці суворі матроси і літуни, прикордонники з собаками... Змалку любив цю станцію!

— А чого це дурниці? Там дуже навіть симпатичні мужички у бронзі зображені, — підтримала його Надя, зішкрябуючи залишки з дна каструлі. — Гей, бригадире, гляди, без вечері залишишся!

Високий плечистий боєць, котрий сидів осторонь, неквапливо наблизився до багаття, забрав свою порцію і повернувся на попереднє місце — ближче до тунелю, подалі від людей.

— Він узагалі на станції з'являється? — пошепки запитав товстун, киваючи на потопаючу в напівтемряві широченну спину.

— Більше тижня безвилазно тут сидить, — так само тихо відповів снайпер. — Ночує у спальнику. Як у нього тільки нерви витримують... Хоча, може, йому просто подобається ця справа. Три дні тому, коли упирі ледь Ріната не загризли, він потім ходив і добивав їх. Вручну, хвилин п'ятнадцять. Повертається — чоботи всі у кривці, автомат теж... Задоволений.

— Не чоловік, а машина... — вставив довготелесий кулеметник.

— Я з ним навіть спати поруч побоююсь. Бачив, що у нього з обличчям? Я йому навіть в очі поглянути не можу.

— А я, навпаки, тільки з ним спокійно почувуюся, — знизав плечима старий, якого називали Гомером. — Та й чого ви до нього причепилися? Він хороша людина, покалічений тільки. Це в станціях краса важлива. А Новослобідська твоя, до речі, цілковитий несмак! Такі вітражі на тверезу голову дивитися неможливо... Теж мені, вітражі!

— А мозаїка на колгоспну тему у пів стелі — не несмак?!

— І де ти знайшов на Комсомольській такі панно?

— Так все це чортове радянське мистецтво або про колгоспне життя, або про літунів-героїв! — розійшовся товстун.

— Сергію, не чіпай літунів, — попередив снайпер.

— І Комсомольська — чортзна-що, і Новослобідська — лайно, — почувся глухий низький голос. Від несподіванки товстун похлинувся заготовленими словами і втупився на бригадира. Решта теж одразу затихли, чекаючи на продовження: той майже ніколи не брав участі в їхніх розмовах, навіть на прями

питання відповідаючи зовсім коротко або не відповідаючи зовсім.

Він так і сидів до них спиною, не зводячи очей із жерла тунелю.

— На Комсомольській склепіння занадто високі, колони тонкі, вся платформа з колій прострілюється — як на долоні, і переходи перекривати незручно. А на Новослобідській усі стіни в тріщинах, скільки вони їх не замазують. Однієї гранати вистачить, щоби поховати всю станцію. І вітражів там уже давно нема. Потріскалися. Крихка штука.

Заперечити ніхто не зважився. Помовчавши трохи, бригадир кинув:

— Я йду на станцію. Гомера беру з собою. Зміна буде через годину. Артур залишається за старшого.

Снайпер з якогось дива підхопився і кивнув, хоча бригадир цього бачити не міг. Старий теж підвівся і почав метушливо збирати розкладені навколо пожитки у заплічник, так і не доївши своєї картоплі. До багаття боєць підійшов уже в повному похідному спорядженні, у своєму неодмінному шоломі і з величеським рюкзаком за плечима.

— Хай щастить.

Дивлячись на дві даленіючі в освітленому перегоні постаті — могутню бригадирську і щуплявеньку Гомера, снайпер мерзлякувато потер руки і поївся.

— Щось похолодало. Підкиньте вугіллячка, га?

За всю дорогу бригадир не промовив майже ні слова, уточнив тільки — чи правда, що Гомер раніше був помічником машиніста, а до того — простим колійним обхідником. Старий глянув на нього підозріло, але відмовлятися не став, хоча на Севастопольській він усім завжди говорив, що дослужився до машиніста, а про свою роботу обхідником узагалі волів за краще не патякати, вважаючи її того негідною.

До кабінету начальника станції бригадир увійшов без стуку, сухо віддавши честь дозорцям, котрі перед ним розступилися. Йому назустріч здивовано підвелися з-за столу Істомін і полковник — скуйовджені, втомлені, розгублені. Гомер боязко завмер біля входу, переступаючи з ноги на ногу.

Бригадир стягнув і поставив прямо на істоминські папери свій шолом, провів рукою по голомозій маківці. У світлі лампи стало видно, як страшно спотворене його обличчя: ліва щока переорана і стягнута величезним шрамом, немовби від опіку, око перетворилося у вузьку щілину, до кутика губ від вуха повзе, звиваючись, товстий бузковий рубець. Хоча Гомер і вважав, що звук уже до цього обличчя, проте зараз, як і вперше, коли його побачив, зсередини залоскотав гидотний холодок.

— Я сам піду до кільця, — не вітаючись, випалив бригадир.

У кімнаті запала важка мовчанка. Гомер і раніше чув, що бригадир, будучи незамінним бійцем, мав особливі стосунки з начальством станції. Але тільки тепер він почав розуміти, що, на відміну від усіх інших севастопольців, бригадир дозору, здається, узагалі не корився керівництву.

Ось і зараз він ніби не чекав схвалення від цих двох літніх, стомлених чоловіків, а наказував їм, і цей наказ вони зобов'язані були виконати. І Гомер — укотре — запитав себе: що ж це за чоловік?

Командир периметра презирнувся з начальником, насупився, збираючись заперечити, але зрештою лише приречено махнув рукою.

— Вирішуй сам, Хантере... Тебе все одно не переспориш.